

הרב יצחק זילברשטיין ד"ר יצחק השינג

מתן מורפיום לחולה סופני הסובל מחנק* – שו"ת

שאלה:

כבוד הרב שליט"א,

חולה הסובל מגידול בריאות, נתקף בשעותיו האחרונות בהרגשת חנק קשה מאד. הוא לא היה מסוגל לספק חמצן לריאותיו ולגופו, הוא נתקף בפניקה, קם על מטתו, ניסה לנשום והדבר לא עלה בידו ושיוע לעזרה. רופאיו שראו זאת נחרדו ורצו להושיט לו עזרה. הדבר היחיד שיכלו לעשות עבורו הוא מתן מורפיום, שמטרתו לטשטש את ההכרה ולשכך את כאבי החולה ואז לא ירגיש כ"כ את החנק.

ברצוני לשאול, האם מותר לעשות זאת. כי אמנם המורפיום מטשטש את ההכרה, וגורם לכך שהחולה לא ירגיש את הסבל. אך מאידך – פעולתו גם מדכאת את מערכת העצבים המפעילה את מערכת הנשימה והריאות, וע"י המורפיום יינשום פחות, וממילא ימות לפני זמנו.

לדוגמא: אם ללא המורפיום הוא יהיה מסוגל לחיות עוד שמונה עד עשר שעות, הרי בנתינת המורפיום יחיה חמש שעות, ואולי פחות. יש גם לציין שעם מתן המורפיום תתחיל הגסיסה. האם מותר לתת את המורפיום או לו?

כבוד רב,

ד"ר י. השינג

תשובה:

שאלה זו מן החמורות היא, שהרי שנינו במסכת שבת קנ"א: "אין מעצמין את המת בשבת ולא בחול עם יציאת נפש. והמעצם עם יציאת נפש הרי זה שופך דמים".

האיסור החמור לקצר חיים

"תנו רבנן המעצמו עם יציאת הנפש הרי זה שופך דמים. משל לנר שכבה והולכת אדם מניח אצבעו עליה, מיד כבתה".

* ראה מה שכתב הגר"א נבנצל, מתן סמים משככים לחולה מסוכן, ספר אסיא ד' 260-262. --העורך

מדברים אלו נלמד עד כמה חמור הוא קירוב המות, שאפילו הגוסס בשעת יציאת נפשו אסור לנו לגרום לכבוי נר נשמתו. ואפילו ברגע קטן. והמקרב מיתתו הרי הוא שופך דמים. אם כן קל וחומר נתינת תרופה המקדימה את המיתה ומקצרת חיים בכמה שעות ודאי שאסור, ובפרט כשעדיין לא החלה הגסיסה.

צא ולמד, מה שנפסק בשו"ע או"ח שכ"ט ד' אפילו מצאוהו מרוצץ שאינו יכול לחיות אלא לפי שעה מפקחין... ומחללין עליו את השבת.

וכתב שם ה"באור הלכה" (ד"ה אלא לפי שעה) בשם המאירי, ... "ואעפ"י שנתברר שאי אפשר לו לחיות אפילו שעה אחת – בכל זאת מחללים עליו את השבת – שבאותה שעה ישוב בלבו ויתודה" – הרי שיש קונה עצמו בשעה אחת, ואסור לקפח שעה זו. וה"באור הלכה" שם כתב דמחללים את השבת לא בגלל קיום המצות אלא בשביל חיים של ישראל שהם ערך עליון גבוה ביותר שאסור לקפחו.

וגם נאמר במסכת בבא קמא כ"ו: זרק תינוק מראש הגג ובא אחר וקבלו בסייף, לשיטת ר' יהודה בן בתירא האחרון חייב מיתה, ואף שבלי מעשיו היה גם נהרג, סוף כל סוף קירב מעט את מיתתו.

וכך כתב הרמב"ם הלכות רוצח פ"ב ה"ז אחד ההורג את הבריא, או את החולה הנוטה למות, ואפילו הרג את הגוסס נהרג עליו.

לאור כל זאת רעדה ופחד ובעתה תאחזו את הבא להקל בדיני נפשות חמורים אלו, ולהקל לתת לחולה תרופה המקרבת את מותו לכבות נר אלוקים נשמת אדם.

ומצינו להדיא ב"אגרות משה" חו"מ ב' תשובה ע"ג אות א' שכתב: "אבל אם יש סמי מרפא שיקלו היסורים, ולא יקצרו אף רגע מחייו, צריך לעשות, כשעדיין אינו גוסס". עכ"ל. משמע שאם התרופה מקצרת את חיי החולה ואפילו ברגע קט, אסור ליתנה ואפילו כאשר המטרה היא לשכך יסורים קשים.

אך מאחר ושאלתנו היא במיתת חנק קשה, והיסורים מחרידים אפילו את הרופאים הרגילים לראות מחזות קשים. אולי נחזור לקראת מציאת היתר למתן מורפיום.

מצבים מיוחדים

נאמר בתורה (בראשית ט' ה'): "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש". וכידוע תיבת "ואך" באה למעט. שלא תמיד יש עון למיתת את עצמו. ואם כן עלינו לדעת מהו המקרה שעליו רמזה התורה שמותר לו לאדם ליטול את נפשו?

ומצינו במדרש רבה (בראשית פרשה ל"ד י"ג) שדרשו חז"ל: אך את

דמכם לנפשותיכם אדרוש. יכול כשאלו? תלמוד לומר "אך".

והכונה לנאמר (בשמואל א', ל"א ג'):

"ותכבד המלחמה אל שאול, וימצאהו המורים אנשים בקשת. ויחל מאד מהמורים. ויאמר שאול לנושא כליו שלף חרבך ודקרני בה, פן יבא הערלים האלה ודקרני, ויתעללו בי. ולא אבה נשא כליו כי ירא מאד. ויקח שאול את החרב ויפל עליו".

לכאורה כתוב במדרש זה שמותר היה לשאול להמית עצמו בגלל החשש שיתעללו בו פלשתים. ומצינו ה' פירושים בדבר המדרש.

א. בטור יו"ד נאמר, ב"בדק הבית" שבבית יוסף, וז"ל: אזהרה לחונק את עצמו... יכול אפילו כשאלו בן קיש, שאם ירא שמה יעשו לו יסורים קשים שיכול למסור עצמו למיתה, תלמוד לומר "אך". לפי פירוש זה אדם הירא מיסורי מות קשים יכול הוא למסור עצמו למיתה.

ב. השיטה השניה המובאת ב"בדק הבית" חולקת על השיטה הראשונה וזה לשונה: ויש אוסרים, ומפרשים "תלמוד לומר אך" שאינו יכול להרוג עצמו. וחנניה מישאל ועזריה מסרו עצמם ביד אחרים, אבל הם לא פגעו בעצמם. ושאלו בן קיש - שהרג עצמו שלא ברצון חכמים עשה. עכ"ל.

ג. בספר "שיירי כנסת הגדולה" מסביר דשאלו הרג את עצמו משום שידע שבין כך הגיע זמנו ליהרג וז"ל: "מה שכתב בספר "בדק הבית" בשם "ארחות חיים" דשאלו בן קיש שלא ברצון חכמים עבד, אינו נח לי, דשאלו בחירי ה', שאמר לו הקב"ה ע"י שמואל: "מחר אתה ובניך עמי" היינו במחיצתי יפגע עצמו שלא כדין?

ולכן נראה דמשאלו ליכא ראייה, שכבר היה יודע שלא יחיה עוד. שאמר לו שמואל: "מחר אתה ובניך עמי" ומוטב שיהרוג עצמו ולא יתעללו בו פלשתים, אבל מי שהוא ספק שאם לא יהרוג עצמו אולי ינצל, אין לפגוע בעצמו ("שיירי כנה"ג הג' דף אות כ"א"). וכדבריו כתב גם "יפה תואר" על המדרש.

מדבריהם יש ללמוד שאם ברור הדבר שלא יחיה עוד, מותר לאדם להמית את עצמו. ויש להסתפק בענייננו אם ברור הדבר על פי רופאים שלא יחיה כי אם שעות ספורות האם מותר לתת לו מורפיום. אעפ"י שיקצר חייו. או שמה דוקא על פי נביא המעיד שיחיה רק כמה שעות מותר לאדם להמית את עצמו, ולא כשורפאים מעידים כך. וצ"ע.

ד. שיטת ה"מתנות כהונה" שפירש את דברי המדרש וז"ל: יכול כשאלו שהפיל עצמו בחרב בעבור שלא יתעללו בו פלשתים ויהיה חילול כבוד שמים בדבר. וכך פירש מהרז"ו ששאלו נפל ביד פלשתים שבאו להרוג והיו מתעללים בו, ומטמאים אותו, והיה בזה חילול שמו יתברך יותר, ועל

כן בחר שיהרוג עצמו.

לפי פירוש זה אין ללמוד היתר משאול מאחר והרג עצמו כדי למנוע חילול ה' וכך משמע מפירוש "ידי משה".

ה. שיטת "דעת זקנים" בעלי תוס' הסוברת ששאול הרג את עצמו בגלל חשש שמא יעשו לו יסורים קשים שלא יוכל לסבול ולעמוד בנסיון. עכ"ל. לדעתם אין ללמוד שום היתר משאול משום שהרג את עצמו מחשש שמא לא יעמוד בנסיון ויכשל. אבל לחולה, לא שמענו היתר.

נמצא לסיכום:

לשיטה א: מותר לאדם החושש מיסורים קשים למסור עצמו למיתה.

לשיטה ב: אסור, ושאול שלא ברצון חכמים עשה.

לשיטה ג: מותר היה לשאול למסור עצמו למות מאחר והנביא הודיע שלמחרת כבר לא יהיה. וצ"ע אם גם קביעת רופאים שקיצו קרב מאד מספיקה לחולה כדי שיוכל ליטול את נפשו.

לשיטה ד: אסור לחולה ליטול את חייו, אלא אם כן יש בזה חילול שם שמים.

לשיטה ה: אסור לאדם להרוג את עצמו אלא אם כן חושש שלא יעמוד בנסיון.

ונראה דבענינו אולי יש מקום להתיר נתינת מורפיום כדי להשכיח את הכאבים הנוראים של חנק והוא משום דלשיטה א' מותר לאדם למסור עצמו למיתה כדי להנצל מיסורים קשים של התעללות ואולי הרגשת חנק דומה לזה. ואמנם שאר השיטות כולם חולקים על השיטה הזו ואוסרים וכך הכריע גם "בדק הבית".

אולם יתכן שמורפיום לכל הדעות מותר לתת. והוא משום דהמורפיום ביסודו הוא תרופת הרגעה ואינו ממית את החולה, מצד עצמו, אלא גורם לו להרגע וממילא אינו נלחם בכל תוקף לנשום כדי לחיות וחולה בעל סבל רב כזה אינו חייב לעשות מאמצים לנשום כדי לחיות.

וכשם שאין חיוב לתת תרופות להאריך חיי סבל הקשים מנשא כמבואר ב"אגרות משה" ח"מ כ"ב סימן ע"ג א' ("וחולה כזה שהרופאים מכירים שאי אפשר לו להתרפאות ולחיות, ואף לא שיחיה כמו שהוא חולה ללא יסורים, אבל אפשר ליתן לו סמי רפואה להאריך ימיו כמו שהוא נמצא עתה ביסורים אין ליתן לו מיני רפואות אלא יניחוהו כמו שהוא").

וב"קריינא דאיגרתא": כך אין החולה חייב לסבול חיי חנק כדי להוסיף מאמצים בנשימתו הנואשת. ומותר לו להיות מטושטש קצת בהכרתו ולנוח קמעה מיסוריו הנוראים ולכן יתכן שלכל השיטות הנ"ל מותר לתנו לחולה מאחר ואין זה פעולת המתת "חסד" כי אם מעשה של הקלת יסורים וכדור

שינה אלא שכתוצאה מכך הוא נלחם פחות להאריך את חייו.

ואין המורפיום דומה למתן זריקת (פוטסיום) הממיתה את שריר הלב ע"י שגורמת לו שיתוק, (וכיוצא בזה) שהוא סם המות הממיתה את הלב. מה שאין כן מורפיום שאין הוא סם המות ביסודו, כי אם גורם לתרדמה וממילא אין החולה מתאמץ לנשום ואולי בכי האי גונא מותר.

האם רשאי רופא לתת מורפיום מבלי שהחולה יבקש זאת?

בעיה נוספת קיימת במתן המורפיום, והיא שלפי דעת תורה היסורים ממרקים מאד את עונותיו של אדם. וישנם צדיקים שמעדיפים לסבול ובפרט בשעות האחרונות שהשכינה נמצאת למעלה ממראשותיו וזוכה להתגלות שכינה כמבואר בזוהר הקדוש. ואם כן אולי אין רשות לתת לו תרופה שתקצר לו כמה שעות מחייו? ואין ראייה משאול המלך שהחליט בעצמו לקצר את חייו אבל אולי אין רשות לרופא להחליט לבד על מתן תרופה שתקצר את חייו, ואפילו בדרך זו של מורפיום.

ויעוין "אגרות משה" חושן משפט ח"ב סימן ע"ה ס"ק א' שכתב:

כשאי אפשר אלא להאריך ימי החולה על משך זמן כשידוע שלא מרפאין אלא שמועילים סמי הרפואה להאריך ימי החולה, ואי אפשר אלא בסמים אלו שאין מרפאים אלא מאריכים ימי החולה ביסורים, צריך להודיע זאת לחולה, ולשאול את פיו אם רוצה שיתנו לו רפואה של סמים אלו, שאם בחיי יסורים רוצה יותר ממיתה, צריכים ליתן לו, ואם אין החולה רוצה לחיות ביסורים, אין ליתן לו סמי רפואה אלו. עכ"ד.

הרי שחייבים לשאול את פי החולה במה בוחר אם בחיי יסורים או בקיצורם. אם כן ה"ה בענינו והדברים קל וחומר ומה לגבי המנעות מתרופה יש לשאול את פיו כל שכן כאשר באים לתת לו תרופה מקצרת חיים.

ולכן אם שמענו מפיו שאומר שטוב מותו מחייו מותר אולי לתת לו מורפיום. גם כשאנו בטוחים שאילו היו שואלים את פיו היה בוחר במות מחיים אולי מותר לתת לו.